

Molla Gürânî'nin Sünnî İtikadının Hadis Yorumuna Yansıması

Uğur ERMAN*

Öz

Şemsuddin Ahmed b. İsmail b. Osman b. Muhammed el-Gürânî İslam âleminin değişik yerlerinde hizmet etmiş bir ilim adamıdır. Hemen hemen İslâmi ilimlerin her alanında eser yazmış olan Molla Gürânî, hadis alanında İbn Hacer el-Askalânî'den (ö. 852/1448) icazet almıştır. Fatih Sultan Mehmed'e de hocalık yapan Gürânî birçok ilim talebesi yetiştirmiş, İstanbul'un fethi esnasında etkin bir rol üstlenmiştir. Hadis alanında Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahih* adlı eserine "*el-Kevserü'l-Cârî ilâ Riyâdi Ehâdîsi'l-Buhârî*" adlı şerhini kaleme almıştır. Makalemizde mezkûr eserde Molla Gürânî'nin sünnî anlayışının itikâdî konularda varid olan hadis yorumuna etkisini inceleyeceğiz. Bu makalede inceleyeceğimiz konular İman, Mürtekeb-i Kebîre, Halku'l-Kur'an, Haberî sıfatlar, Rü'yetullâh, Şefaât gibi konular etrafında yoğunlaşacaktır.

Anahtar Kelimeler: Molla Gürânî, iman, haberî sıfatlar, rü'yetullâh, şefaât.

The Reflection of Molla Gurani's Sunne Ideology in Hadith

Abstract

Shamsuddin Ahmed b. Ismail b. Osman b. Muhammad al-Gurani is a scholar who served in different parts of the Islamic world. Molla Gurânî, who wrote works in almost all fields of Islamic sciences, has received a certificate of approval (icazet) from Ibn Hajjar al-Ascalani (d. 852/1448) in the field of hadith. Gurânî, who also teaching Fatih Sultan Mehmed and trained many scholars, played an active role during the conquest of Istanbul. In the field of hadith, he wrote a clarification which is called *al-Kevserü'l-Cârî il Riyâdi Ahâdî al-Bukhari*, on Buhârî's "*al-Qâmiu's-Sahih*". In our work, we will examine the influence of Molina Gurânî's Sunni understanding on the hadith interpretation in the itikâdî issues. In this article, Muslims who committed great sins, the creation of the Qur'an, the attributes of the God, the Rü'yetullallah, and intercession will be discussed.

Key words: Molla Gürânî, faith, the attributes of the God, ru'yetullah, intercession.

Makale gönderim tarihi: 03.03.2018, kabul tarihi: 26.03.2018.

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis A. B. D. ugurerman@siirt.edu.tr

Giriş

Osmanlı devleti zamanında Molla Gürânî ismiyle meşhur olan müellifin asıl adı Şemsuddin Ahmed b. İsmail b. Osman b. Muhammed el-Gürânî'dir. (ö. 893/1488). Nerede doğduğu konusunda kaynaklarda farklı bilgiler bulunmakla beraber Sehâvî (ö. 902/1497) onun 813 yılında Şehrizûr'da dünyaya geldiğini ifade ederken, Makrîzî (ö. 845/1442) ise 809 tarihinde Gürân/Kûrân'da dünyaya geldiğini belirtir. ¹ Küçük yaşta Kur'an'ı ezberleyen Gürânî, İbn Ömer el-Kazvîni huzurunda Şâtibiyye metnini okuyup fıkıh alanında söz sahibi olmuştur. Şafii mezhebinin usûl ve fîrû'unu, beyan, Bedî', meâni, nahiv, aruz gibi alanlarda da İbn Ömer el-Kazvîni'den (ö.739/1338) istifade etmiştir. Müellifin mantık ve nahiv-meâni-beyan alanlarında meşhur olduğu söylenmiştir.² Bununla beraber müellif Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* adlı tefsirini ve Taftazânî'nin *Haşiye* adlı eserini İbn Kazvîni'nin huzurunda okumuştur.³

Gürânî ilköğrenimi tamamladıktan sonra Bağdat'tan Hasankeyf'e geçmiş ve ilminin geri kalanını burada tamamlamıştır. Hasankeyf'te Celâleddin el-Hulvânî'den Arap dili ve edebiyatı ilimlerini öğrendikten sonra Şam'a geçip Alâeddin Muhammed b. Muhammed el-Buhârî'den hadis dersi almıştır. Bilahare Kahire'ye gidip Hadis ilimlerinde temayüz etmiş olan İbn Hacer el-Askalânî'den icâzet almıştır. Bununla beraber hadis, kıraat, tefsir ve fıkıh alanlarında Zeynuddin Abdurrahman b. Muhammed ez-Zerkeşî, Ahmed b. Ali el-Makrîzî, Kemâleddin İbnü'l-Bârîzî ve Ali b. Ahmed el-Kalkaşendî gibi âlimlerden öğrenim görmüştür.⁴

1 Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi' li-ehli'l-ğarni't-tâsi'* (Beyrut: Menşûrat-ı Dâr-i Mektebeti'l-Hayat, ts.), 1:241.

2 Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, 1: 241.

3 Ebü Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî es-Sanânî el-Yemenî, *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsini men bâde'l karni's-sâbi'* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1: 39.

4 M. Kâmil Yaşaroğlu, "Molla Gürânî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 30 (İstanbul: TDV Yay., 1997), 249.

İbn Hacer'den Buhârî dersi ve Zeynuddin Irâkî'nin *Elfiyye* adlı eserini, Zeynuddin Zerkeşî'den (ö. 846/1442) *Sahih-i Müslim*'i, Şirvânî'den *Şâtibiyye*'yi, Kalkaşendî'den (ö. 856/1452) *Hâvî*' adlı eseri okuma imkânı bulmuştur.⁵ Öte yandan müellifin Anadolu'ya geldikten sonra Şafilik mezhebinden Hanefilik mezhebine geçtiği iddia edilmiştir.⁶

Molla Gürânî Kahire'de Berkûkiyye Medresesi'nde müderrislik yapmış, bu görevi esnasında Ebû Hanîfe'nin soyundan olduğu iddia edilen Hamîdüddin İbn Tâcüddin en-Nu'mânî el-Ferganî ile tartışmaya girmiş, tartışmada haksız bulunup padişah tarafından hapse mahkûm edilmiş ve seksen sopa ile cezalandırılmıştır.⁷ Bilahare bu tartışma mahkemeye taşınmış ve neticede hâkim, Gürânî'nin sürgününe karar vermiştir.⁸ Sürgün esnasında firar eden Gürânî, Molla Yegân tarafından Anadolu'ya getirilmiştir. Burada II. Murad tarafından Yıldırım Medresesi müderrisliğine atanmış, daha sonra II. Mehmed'in şehzâde hocalığına getirilmiştir.⁹

II. Murad'ın vefatından sonra tahta geçen II. Mehmet, Molla Gürânî'yi Kazaskerliğe atamıştır. Molla Gürânî bu görevden sonra İstanbul'un fethi ile ilgili çalışmalarda etkin rol almıştır.¹⁰ Bilahare Fatih Sultan Mehmed tarafından Şeyhülislamlığa atanan Gürânî bu görevinin sekizinci yılında vefat etmiştir.¹¹

Molla Gürânî; Alâeddin Arabî Efendi, Molla Muhyiddin Acemî, Şükrullah Şirvânî, Mehmed b. Yahya ve Mehmed b. Ali gibi talebeler yetiştirmiştir.¹² Gürânî'nin ilmi durumunun yanında birçok akar vakfettiği iddia edilmiştir. Nitekim O dört Mescid, bir Dâru'l-hadis, bir Dâru'l-kurrâ, bir hamam, bir mektep yaptırmış ve bunlar için birçok taşınmaz vakfetmiştir.¹³

Molla Gürânî birçok talebe yetiştirdiği gibi aynı zamanda geriye birçok faydalı eser bırakmıştır. Bu eserleri şöyle sıralayabiliriz:

1) *Ġâyetü'l-Emânî fi Tefsîri'l-Kelâmi'r-Rabbânî*

Tefsir alanında kaleme alınan bu eser *Ġâyetü'l-emânî fi tefsîri seb'î'l-meşânî* olarak da isimlendirilmiştir.¹⁴ Müellif eseri Fatih Sultan Mehmed'e ithaf etmiştir. Eser Kelâm, fıkıh ve siyer ilmine dair bilgiler içermektedir. Bu eserin iki önemli kaynağı Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* adlı tefsiri ile Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzil* adlı

5 Şevkânî, *el-Bedrû't-tâlî*, 1: 40.

6 Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmî*, 1: 242.

7 Şevkânî, *el-Bedrû't-tâlî*, 1: 40.

8 Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmî*, 1: 242.

9 Ahmed İbn Mustafa Usâmu'ddîn Ebu'l-Hayr Taşköprülüzâde, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâid-Devleti'l-Osmâniyye* (Beyrût: Dâru'l Kitâbi'l-Arabi, ts.), 51-52.

10 Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin* (Beyrût: Mektebetu'l-Müsennâ, ts.), 1: 166.

11 Taşköprülüzâde, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye*, 54.

12 Selim Demirci, "Molla Gürânî ve el-Kevserü'l-Câri Adlı Buhârî Şerhi" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009), 24-25.

13 Bu vakıflar hakkında bilgi için bkz. Demirci, "Molla Gürânî", 27-30.

14 Taşköprülüzâde, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye*, 53.

tefsiridir. Gürânî zaman zaman bu iki önemli tefsirdeki görüşleri tenkit etmiştir. Ayrıca eser Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur.¹⁵

2) *el-Kevserü'l-Cârî ilâ Riyâdi Ehâdîsi'l-Buhârî*

Müellifin Buhârî'nin *Sahih* adlı eserine yazmış olduğu şerhtir.¹⁶ Eserin birçok yerinde Buhârî şârihleri İbn Hacer ve Kirmânî'ye eleştiriler yapmıştır. Şerhe başlamadan önce Hz. Peygamber'in (a.s.) hayatı hakkında icmâlen bilgiler vermiştir. Hadislerin bilinmeyen kelimelerini açıklamış, sarf ve nahiv açısından analiz etmiştir. Râvilerin isimleri verilirken karıştırılması muhtemel râvî adlarını hareketlemiştir.¹⁷

3) *ed-Dürerü'l-Levâmi' fî Şerhi Cemi'l-Cevâmi'*

Müellif bu eseri Tâceddin es-Sübkî'nin fıkıh usulü konusunda kaleme almış olduğu *Cem'u'l-cevâmi'* adlı eserine yazmış olduğu şerhtir.¹⁸

4) *el-Abkarî fî Havâşi'l-Caberî*

Müellif bu eseri eş-Şâtıbî'nin kırâat-i seb'a konusunda manzum şekilde yazdığı *Hirzû'l-emânî* adlı eseri üzerine Ca'berî'nin yazmış olduğu *Kenzû'l-meânî* isimli haşiyesine yazılmış bir ta'lik türü bir eserdir.¹⁹

5) *el-Müveşşah ale'l-Müveşşah*

İbnu'l-Hâcib'in nahiv ilmiyle alakalı *el-Kâfiye* adlı eserine Şemseddin Muhammed b. Ebû Bekir el-Habîsî'nin kaleme aldığı *el-Müveşşah* adlı şerhe yazmış olduğu haşiyedir.²⁰

6) *Risâle fi'l-velâ (Risâletü'l-velâ)*

Eser Molla Hüsrev'in *Risâle fi'l-velâ* adlı risâlesini tenkit için kaleme alınmıştır.²¹

7) *Keşfü'l-Esrâr an Kırâati'l-Eimmeti'l-Ahyâr*

Eser İbnü'l-Cezerî'nin kırâat ilmiyle alakalı adını vermediği manzum tarzda kaleme aldığı eserin şerhidir. Eserde Ebû Hafs Ömer b. Abdirrahman b. Muhaysin es-Sehmî (ö. 123/741), Ebû Muhammed Süleyman el-A'meş (ö. 148/765) ve Hasan el-Basrî'nin (ö. 110/758) kırâat usullerinden bahsetmektedir. Eserin tamamı 54 beyitten müteşekkildir.²² Eser II. Bayezid'e ithaf edilmiştir.²³

15 Yaşaroğlu, "Molla Gürânî", 250.

16 Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 1: 166.

17 Mustafa b. Abdullâh Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn* (Bağdat 1941: Mektebetü'l-Mü-sennâ, ts.), 1: 552.

18 Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur (GAL)* (Leiden, New York, Köln: E. J. Brill, 1996), 2: 106.

19 Yaşaroğlu, "Molla Gürânî", 30: 250.

20 Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 2: 1370.

21 Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 1: 889.

22 Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 2: 1486.

23 Yaşaroğlu, "Molla Gürânî", 30: 250.

8) Refu'l-hitâm an Vakfi Hamza ve Hişâm

Ca'berî'nin *Ferâidü'l-esrâr min vakfi Hamza ve Hişâm* adlı manzumesinin şerhi olup kıraat âlimlerinden Hamza b. Habîb ve Hişâm b. Ammâr'ın vakf konusundaki görüşlerini açıklamaktadır.²⁴

9) eş-Şâfiye fi İlmi'l-Arûz ve'l-Kâfiye

Gürânî bu eserini 600 beyit halinde kaleme almıştır. Aruz ilmine dair bir eserdir. Arapça olarak yazılmıştır. Müellif eseri Fatih Sultan Mehmed'e ithaf etmiştir.²⁵

Hiçbir eser müellifinden bağımsız değildir. Hiç bir müellif de kendi zamanının olaylarından, dîni/siyâsi ve itikâdî fikirlerinden farklı düşünemez ve bu olgulara aykırı fikir üretemez. Üretse bile toplum onu tecrid eder. Zira insan, sosyal/beşeri bir varlıktır. Etrafında bulunan her aygıt ve olgu onun iç ve dış âlemi üzerinde etkindir. Ortaya çıkaracağı, üreteceği her fikir ve ide mezkûr olguların etrafında döner dolaşır. Biz de bu çalışmamızda Molla Gürânî'nin sünni itikadının hadis yorumculuğuna etkisini inceleyeceğiz. Bu konulara değinirken öncelikle asırlar boyu sünni gruplar ile karşılarında yer alan ve Ehl-i bidat sayılan gruplar arasında tartışılan en önemli itikâdî meselelere değineceğiz.

1. İman Meselesi

İman meselesi İslam tarihi boyunca itikâdî mezhepler tarafından tartışılan en önemli meselelerden biridir. Bu tartışma genellikle imânın tanımı, imân-amel ilişkisi, imânın şubeleri, imânda istisna, imânın dereceleri, imânda artma eksilme, imân-islam ilişkisi, imân-büyük günah ilişkisi vb. gibi konular etrafında yoğunlaşmıştır.²⁶ Sünni ekol iman tanımı “İman söz ve ameldir.”²⁷, “İman dil ile ikrâr, kalp ile tasdik ve organlarla ameldir.”²⁸ şeklinde yapmışlardır.

İmanın tanımı ile ilgili olarak Molla Gürânî “باب: من قال إن الإيمان هو العمل / İman Amelin kendisidir.” başlığı altında imanı “kalple tasdik ve rükünleri yapmak” şeklinde tanımlayıp, buradaki imandan kastın kâmil manada iman olduğunu ifade etmiştir. Buna delil olarak da Hz. Peygamber'e (a.s.) “Hangi amel daha faziletlidir?” diye sorulunca; o da “Allah ve Resûlüne imandır” şeklinde cevap verdiği rivayeti delil olarak getirmiştir. Gürânî bu rivayete dayanarak iman amelden sayıldığına

24 Yaşaroğlu, “Molla Gürânî, 30: 250.

25 Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 2: 1220.

26 Mehmet Sait Uzunbaş, “Bir Muhaddis Olarak İbnü'l-Mülakkın ve et-Tazvîh Adlı Şerhinde İman Konusuna Yaklaşımı”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, sy. 11 (2015): 67.

27 Ebu Abdillâh Ahmed b. Hanbel, *el-Akîde*, thk. Abdulaziz İzzeddin (Dımeşk: Dâru Kuteybe, 1408), 117; Ebû Abdîrrahmân Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *es-Sünne* (yy., Dâru İbn-i Kayyim, 1406/1986), 1: 173, 174, 280, 307, 315 vd.; Ebu Musa el-Eş'ârî, *el-İbâne an Usûlî'd-Diyâne* (Kahire: Dâru'l Ensâr, 1397), 27; Ebu Muhammed el-Hasan b. Ali b. Halef el-Berbehârî, *Şerhu's-Sünne* (yy., ts.), 52; Muhammed b. Abdillâh İbn Ebî Zemeneyn, *Usûlu's-Sünne*, thk. Abdullah b. Muhammed b. Hüseyin el-Buhârî (Medine: Mektebetu'l Çurebâ, 1415), 1: 207.

28 Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh, *el-Vasiyye: İmam Azamın Beş Eseri*, çev. Mustafa Öz (İstanbul: İFAV Yay., 2013), 65.

hükmetmiş, buradaki imandan kastın tasdik ve kelime-i tevhit'ten ibaret olduğu şeklinde yorumlamıştır.²⁹

Ehl-i Sünnet uleması gibi Molla Gürânî de “İslam beş şey üzere bina edilmiştir / بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ/”³⁰ hadisini yorumlarken kişiyi kurtaracak imanın kalb ile tasdik edilen iman olduğunu vurgulamaktadır.³¹ Keza o bu hadiste ki belâğât özelliklerini sıralayarak iman başlığı altında İslamın temel rükünlerinin sıralanmasının sebebinin iman ve islam kavramlarının mefhum olarak farklı anlamlarda olsa da *tasdik* anlamında aynı anlama geldiklerini, hadiste geçen *şehâdât* kelimesinden kastın kalb ve lisanı içine alan bir tasdik demek olduğunu, keza hadiste haccın meşakkat olması sebebiyle oruçtan sonra zikredildiğini ve cihâd konusuna değinmesinin sebebinin ise cihadın farz-ı kifâye nev'inden olmasına bağlamıştır.³² Hatta müellif “Bâbu Umûri'l-İman / بَابُ أُمُورِ الْإِيمَانِ” başlığında “umûr” kelimesinin iman kelimesine izafe/tamlama yapılmasında kullanılan “ال” takısının iddia edildiği gibi “*Beyâniyye*” anlamında olmayıp “*lâm*” anlamında kullanıldığını zira imanın tasdikten ibaret olduğunu³³ ifade etmiştir. Kendisine karşı yapılan ve selef ulemasının imanın dil ile ikrar, kalp ile tasdik rükünleri eyleme dökmek” şeklindeki tanımı ile ilgili “Bu kâmil/olgun olan imanın tanımıdır.” diyerek bu sözüne mezkur hadisi ve “kim lâilâhe illallah derse cennete girer.”³⁴ hadisini delil göstermiştir.

İman konusunda istisna yapıp yapılmayacağı konusunda ise Molla Gürânî İmam Şâfiî'nin “ Sana iman hakkında sorarlarsa ‘ İnşâallah ben mü'minim de.’ dediğini, ancak Hanefilerin bu konuda Şafilere karşı çıkararak İnşâallah sözünün şüphe anlamını içerdiğini, bunun da küfrü gerektirdiğini iddia ettiklerini, ancak bu sözün geçerliliğinin olmadığını söyleyerek Hanefilere karşı çıkar. İmanda istisnanın olabileceğini zira İnşâallah kelimesinin bazen Şekk/şüphe anlamında kullanılabileceğini bazen de kesinlik ifade eden anlamda da kullanılabileceğini ifade etmiştir. Molla Gürânî bu iddiasına da Hz. Peygamber'in (a.s.) ölümlere “İnşâallah sizlere ulaşacağız / وَإِنَّا بِكُمْ إِن شَاءَ اللَّهُ لَاحِقُونَ ” dediğini ve bunun kesinlik ifade ettiğini söylemiştir.³⁵

İmanın şubeleri ile ilgili Molla Gürânî “ الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِّنَ الْإِيمَانِ / İman altmış küsur şubedir. Hayâ da imanın şubelerindedir”³⁶ hadisini delil getirerek imanın şubelerinin olduğunu kabul etmiştir.³⁷ Mezkûr hadisin yorumunda Gürânî hadiste geçen sayı ile alakalı olarak altmış, yetmiş, yetmiş yedi

29 Şemsuddin Ahmed b. İsmail b. Osman b. Muhammed Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri ilâ Riyâdi Ehâdîsi'l-Buhârî*, thk. Ahmed İzzu İnâye (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1429/2008), 1: 82.

30 Buhârî, “İman”, 1; Müslim, “İman”, 5; Tirmizî, “İman”, 3.

31 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 1: 56.

32 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 1: 59.

33 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 1: 60.

34 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 1: 57.

35 Molla Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 1: 56.

36 Buhârî, “İman”, 2.

37 Molla Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 1: 16.

küsur gibi farklı rakamların geçtiğini, bu rakamların ziyâdâtü's-sikât³⁸ nev'inden olduğunu ifade etmiştir. Hadislerde geçen rakamlardan kastın sayı değil imanın şubelerinin çokluğunun olduğunu, Hacc ibadetinin farz, vacip, sünnet ve âdâb-larına bakıldığında bu sayının hadiste geçen rakamlardan fazla olduğunu ifade ederek bu sayının kesretten kinaye olduğuna hükmetmiştir.³⁹

İmanın artıp eksilmesi konusunda ise “Kalbinde bir arpa (tanesi) ağırlığınca hayır bulunduğu halde ‘Lâ ilahe illallah’ diyen herkes cehennemden çıkacaktır. Keza: kalbinde bir buğday (tanesi) ağırlığınca hayır bulunduğu halde ‘Lâ ilahe illallah’ diyen herkes cehennemden çıkacaktır. Kalbinde zerre ağırlığı kadar hayır bulunup da ‘Lâ ilahe illallah’ diyen herkes de cehennemden çıkacaktır.”⁴⁰ hadisini delil getirerek bu hadiste geçen “Hayır” kelimesinin “İman” anlamında kullanıldığını, şefaât hadisinde geçen “فأخرج من كان في قلبه أدنى أدنى أدنى مثقال حبة من خردل من إيمان،” “من النار، من النار، من النار” “min iman/إيمان” kelimesinin iman anlamında kullanıldığına delalet ettiğini vurgulamış imanın artıp eksilebileceğini iddia etmiştir.⁴¹

Buraya kadar imanın mahiyeti ile ilgili gündeme aldığımız imanın tanımı, şubeleri, artıp eksilmesi, imanda istisna hususunda Molla Gürânî'nin Sünnî ekol ile aynı görüşe sahip olduğunu görmekteyiz.⁴² Gürânî mezkûr konu ile ilgili bir takım hadislerin Sünnî ekol karşıtı olan bazı gruplara cevap olduğunu söylemesi de onun sünnî düşünce etrafında hadis yorumculuğu yaptığını göstermektedir. Nitekim üzerinde çalışma yaptığımız eserinde “Kalbinde zerre ağırlığı kadar hayır bulunup da “Lâ ilahe illallah” diyen herkes de cehennemden çıkacaktır.” hadisini değerlendirirken bu hadisin İman sadece sözdür diyen Kerrâmiyye mezhebine cevap olduğunu⁴³ keza “Cennet ahâlîsi cennete, ateş ahâlîsi de ateşe girdikten sonra Yüce Allah: Kimin kalbinde bir hardal tanesi ağırlığınca îmân varsa ateşten çıkarınız, diye emreder. Bunun üzerine bu kimseler simsiyah kesilmiş oldukları hâlde çıkarılıp Hayât (yâhud Haya) nehri içine atılırlar ve orada sel uğradında kalan yabanî reyhan tohumları nasıl süratle yetişirse öylece yetişirler. Görmez misin, bunlar sapsarı olarak ve iki tarafa salınarak (ne güzel) sürerler.”⁴⁴ hadisinin Mutezile ve Haricilerin müminin ebediyyen cehennemde kalacağı görüşlerini ve Mürcie'nin “İmanla beraber günah işlemek imana zarar vermez” düşüncelerini çürüttüğünü ifade etmiştir.⁴⁵

38 Sika olan bir râvînin bir hadisin rivayetinde yaptığı fazlalığa denir. Öteki deyişle güvenilir bir râvînin, rivayet ettiği bir hadisin metninde diğer sika râvîlerden farklı olarak naklettiği fazlalığa “Ziyâde” adı verilmiştir. (Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, <https://hadis.diyaret.gov.tr/Sozluk?harf=Z>, erişim tarihi; 03.01.2018)

39 Molla Gürânî, *el-Kevserü'l-Cârî*, 1: 16.

40 Buhârî, “İman”, 23.

41 Gürânî, *el-Kevserü'l-Cârî*, 1: 011.

42 Sünnî ekolün bu konudaki görüşleri için bkz. Sönmez Kutlu, *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler* (Ankara: Kitâbiyât Yay., 2002).

43 Gürânî, *el-Kevserü'l-Cârî*, 1: 011.

44 Buhârî, “İman”, 13.

45 Gürânî, *el-Kevserü'l-Cârî*, 1: 75.

2. Büyük Günah Meselesi

Büyük günah işleyen mü'minin durumu Sünnî, Şii, Hâricî ekoller arasında erken dönemlerden beri tartışma konusu olmuştur. Sünnî ekole göre mü'min büyük günah işlerse tekfir edilmez. Böyle bir mü'min tevbe etmeden ölürse işi Allah'a kalmıştır. Zina eden, içki içen hırsızlık yapan kimseler imândan çıkar ancak İslam'dan çıkmazlar.⁴⁶

Molla Gürânî de mezkûr eserinde “لَا يَزْنِي الرَّأْيِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ / Mümin zina ederken mü'min olarak zina etmez. Hırsızlık yaparken mü'min olarak hırsızlık yapmaz.”⁴⁷ hadisini yorumlarken bu günahları işlediği zaman imanın aslının mü'minin kalbinden alınmadığını, bilakis kâmil manada olan imanın alındığını, bu hal üzere ölmesi halinde cenaze namazının kılınabileceği, Müslüman kabristanında gömülebileceği konusunda icmâ olduğunu ifade ederek⁴⁸ büyük günah işleyen kimsenin ceennemde ebedi kalmayacağı yönünde Sünnî görüşü yansıtan görüşünü ifade etmiştir.

Keza Gürânî mürtekb-i kebire/büyük günah işleyen mü'min ile ilgili “Bize göre mürtekb-i kebire ebediyen ceennemde kalmayacaktır. Şayet böyle bir kişi işlediği günahı helal görüyorsa durumu ortadadır. Ancak işlenen günahı helal görmüyorsa o zaman hadislerde ifade edilen mana bu günahı işleyen kişiyi zecr/engelleme ve tahzîr/sakındırma anlamındadır.”⁴⁹ demektedir. Görüldüğü üzere Gürânî büyük günah işleyen müminin durumu ile ilgili Ehl-i sünnet görüşüne uygun bir yorum yapmıştır.

3. Halku'l-Kur'an/ Kur'an'ın Yarattığı Meselesi

Tasnif döneminde tartışılan ve neticesinde toplumda birçok dînî, fikrî, ilmî ve siyasî olaylara sebep olan konuların başında, hem Allah'ın kelamıyla, hem de tevhiidiyle ilgili olarak ele alınan⁵⁰ Halku'l-Kur'an yani Kur'an'ın yaratılmış olduğu iddiası özellikle Abbasiler devrinde halife Me'mûn tarafından ortaya atılan ve İslam âleminde birçok kargaşanın yaşanmasına sebep olan bir hadisedir.⁵¹ Bu konuda Sünnî düşüncenin karşısında yer alan Mu'tezile baskıcı bir metotla bu görüşü kamuoyuna cebren kabul ettirmeye çalışmıştır.

Gürânî Kur'an'ın ma'lûk olmadığını Allah'ın ezeli kelamı olduğunu ispat etmek için Sünnî görüşü destekleyen yorumlar yapmıştır. Nitekim “وَلَا تَفْعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ”

46 Uğur Erman, “Hicri III. Asırda Yaşayan Muhaddislerin İdeolojik Âidiyetlerinin Hadis Rivayetine Yansımaları” (Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, 2017), 271.

47 Buhârî, “Eşribe” 1; “Hudûd”, 2.

48 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 10: 333.

49 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 9: 389.

50 Mehmet Sait Uzundağ, “Kastallâni ve İrşâdü's-sârî İsimli Eserinin Hadis Şerhçiliği Açısından İncelenmesi” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012), 292.

51 Nurullah Agitoğlu, “Halku'l-Kur'an ve Rü'yetullah Konuları Bağlamında İbnü'l-Mülakkın'ın Buhârî'nin Bab Başlıklarına Yaklaşımı”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5, sy. 10 (2014): 120.

إِلَّا لِمَنْ أَدْنَىٰ لَهُ حَتَّىٰ إِذَا فُزِعَ عَنِ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ Allah'ın katında, kendisine izin verildikten başka kimse şefaahat edemez. Sonunda, gönüllerindeki korku giderilince birbirlerine ‘Rabbimiz ne söyledi?’ diye sorarlar; ‘Hak söyledi’ derler. O, yücedir, büyüktür.” (Sebe 34/23) ayetinde geçen “Rabbimiz ne söyledi?” dendiğini “Rabbimiz ne yarattı?” denmediğini Kur’ân-ı Kerim’in kadim olduğunu gösterdiğini, mahlûk olmadığını gösterdiğini ifade etmiştir.⁵² Keza O Kur’ân’ın metlûv/mushafalarda yazılı olan kısmının kadim olduğunu, tilavetinin ise mahlûk olduğunu ifade etmiş, Buhârî’nin de bu görüşte olduğunu ifade etmiştir.⁵³

Yine Gürânî Kur’ân’ın mahlûk olup olmadığı konusunda “كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي سَأْنٍ/ O, her an yeni bir ilâhî tasarruftadır” (Rahman 55/29) ayeti başlığı altında “مَا يَأْتِيهِمْ” Rab’lerinden kendilerine yeni bir öğüt (bir uyarı) gelmez ki, onlar mutlaka onu alaya alarak, kalpleri de gaflette olarak dinlemesinler” (Enbiya 21/2) ayetinde geçen “muhtes” kelimesinin bazı kimseler tarafından yanlış yorumlandığını ifade ederek Allah’ın (c.c.) zatıyla kaim olan sıfatların kadim olduğunu, buradaki *muhtes* kelimesinden kastın namazda okunan Kur’ân olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan Gürânî, müteahhir ulemanın bu konuda Kur’ân’ın lafzının muhtes olduğunu, bazılarının ise Kur’ân lafzının kadim okunan Kur’ân’ın ise muhtes/yaratılmış olduğunu söylediklerini ifade ederek kendisinin de bu görüşü tercih ettiğini ifade etmiş ve Buhârî’nin görüşünü benimsediğini ifade etmiştir.⁵⁴

4. Haberî sıfatlar

Kelam ilminde ilahî sıfatlar içinde bulunan haberî sıfatlar; Allah’ın eli, yüzü, gözü, gelmesi, inmesi ve yakın olması gibi âyet ve hadislerde geçen sıfatlardır. Bunlar müteşâbih olarak da isimlendirilir.⁵⁵ Değişik mezhepler tarafından, içinde buldukları sosyal, siyasi, itikâdî vb. şartlara bağlı olarak ele alınıp farklı şekillerde yorumlanmıştır.⁵⁶ Yed, vech, istiva, ayn, nüzul gibi haberî sıfatlar sünnî düşünce ile mutezilî-haricî-şîî düşünce arasında polemik konusu olan mevzulardan biridir. Molla Gürânî’nin de bu konuda sünnî bakış açısını yansıtan yorumlar gözden kaçmamaktadır. Nitekim “يَوْمٌ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ/ Baldırıların açılacağı (işlerin zorlaşacağı) gün.” (Kalem 68/42) başlığı altında yer alan “يكشف ربنا عن ساق فيسجد له كل مؤمن ومؤمنة” Rabbimiz baldırını açar, her mümin erkek ve her mümin kadın ona secde eder. Dünyada iken kendisine riya ve gösteriş olarak secde edenler geri kalırlar. onlar da secde etmeye kalkarlar, ancak sırtları bükülmeyen yekpare bir tabakaya dönüşür (ve secde edemezler.)⁵⁷ hadisinin yorumunda Gürânî, buradaki baldırını

52 Gürânî, *el-Kevserü'l-Cârî*, 11: 266.

53 Gürânî, *el-Kevserü'l-Cârî*, 11: 267.

54 Gürânî, *el-Kevserü'l-Cârî*, 11: 296.

55 Nurullah Agitoğlu, “Bir Hadisçi Olarak Suyutî’nin Bazı Haberî Sıfatlara Yaklaşımı -et-Tevşih Adlı Eseri Bağlamında”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19, sy. 2 (2014): 119.

56 Mehmet Sait Uzundağ ve Nurullah Agitoğlu, “Şarihlerin Müteşâbih Rivayetlere Yaklaşımı -İbnü'l-Mülakkin Örneği”, *The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS]*, sy. 36 (2015): 248.

57 Buhârî, “Tefsir”, 328.

açmaktan kastın Allah'ın cihet/mekandan ve keyfiyetten/nitelik münezzehten/uzak olarak müminlere sıfatlarıyla tecelli etmesi anlamında kullanıldığını⁵⁸ ve bu durumun ulûhiyete has bir özellik olduğunu, Hattâbî'nin de ulemanın çoğunluğunun bu konuda yorum yapmadığını söylediğini ifade etmiştir.⁵⁹ Gürânî bu görüşüne diğer bir hadiste geçen “فِيَاتِهِمْ رَبِّهِمْ فِي صَوْرَتِهِ الَّتِي يَعْرِفُونَهَا / Rableri onların anladığı bir surette gelir”⁶⁰ cümlesiyle delil getirir ve burada Allah'ın gelmesinden kastın yaratılmışlardan ayrı mümtaz/farklı sıfatlarıyla gelmesinin kastedildiği yorumunu yapmıştır.⁶¹

Yine Gürânî “Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir zira yaklaşırım, o bana bir zira' yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak giderim”⁶² hadisinde geçen Allah hakkında yürüme, koşma, yaklaşma gibi sıfatların Allah (c.c.) hakkında muhal olduğunu, bu kavramların soyut olan şeylerin aklileştirilmesi babında söylendiğini, asıl maksadın duaya süratle icabet edilmesi, sevabın bol olması ve az bir amelin Allah nezdinde kabul edilmesi olduğunu ifade ederek halefin müteşâbihât karşısında te'vil metodunu kullandığını, selevin ise bu durumlarda sükût ettiğini belirtmektedir.⁶³

“كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ / O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır” (Kasas 28/88) ayeti başlığı altında geçen ve Hz. Peygamber'in (a.s.) “أَعُوذُ بِوَجْهِكَ / Senin vech/zatına sığınırım”⁶⁴ dediği hadiste geçen “Vech” kelimesiyle ilgili olarak öncelikle Ebû İshak İsferyânî'nin (ö. 418/1027) bu kavramın “vücûd” anlamına geldiğini ayrıca Taftazânî'nin (ö. 792/1390) *Mevâkıf* adlı eserinde bu kavramdan kastın “Allah'ın zati” olduğunu ifade ettiğini söyleyerek kendi görüşünü şu sözlerle ifade etmiştir:

“Her şeyin vechi onun dış görünüşü demektir. Vech insanların en değerli uzvudur. Nitekim Araplar değerli, kıymetli olan her şey için Vech ifadesini kullanmışlardır. Bu sebeple burada mukaddes *zat* yerine *vech* kelimesi kullanılmıştır. Onun için biz de Eş'ârî'nin dediği gibi ‘vech kadim bir sıfattır veya vücûd veya zat tan ibarettir’ deriz.”⁶⁵

Diğer bir haberi sıfat olan “Yed” kelimesi ile ilgili Gürânî “بِمَا خَلَقْتُ بِيَدِي / Ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni meneden nedir?” (Sâd 38/75) ayetinde ve “عَلَّمَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ / Ey Âdem! Sen insanların babasıydın. Seni Allah eliyle yarattı.”⁶⁶ hadisinde geçen *Yed* kelimesinin kudret-güç anlamında kullanıldığı husu-

58 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 8: 326.

59 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 9: 242.

60 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kâhire: Dâru'l-Hadis, 1416/1995), 7: 431.

61 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 8: 326.

62 Buhârî, “Tevhid”, 15.

63 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 11: 218.

64 Buhârî, “Tevhid”, 16.

65 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 11: 218.

66 Buhârî, “Tevhid”, 19.

sunda ittifak olduğunu, *yed* kelimesinin burada tesniye/ikil olarak kullanılmasının Allah'ın kudretinin kemaline işaret ettiği ifade etmiştir.⁶⁷

Gürânî diğer bir haberi sıfat olan “Nüzûl” kavramı ile ilgili “يَتَنَزَّلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى / كُلُّ نَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حَيْثُ يَنْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ / Rabbimiz gecenin son üçte birinde, Dünya semasına iner ve şöyle nida eder: Bana dua eden yok mu duasına icabet edeyim, benden isteyen yok mu ona vereyim, bağışlanma dileyen yok mu onu bağışlayayım”⁶⁸ hadisini yorumlarken “Nüzûl” ve “İntikâl” kavramlarının Allah hakkında muhal olduğunu, bu kavramdan kastın Allah'ın bu vakitte bolca mağfireti, rahmetinin nuru olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹

Görüldüğü üzere Gürânî haberi sıfatlar konusunda sünnî ulemanın görüşlerinden örnek vermek suretiyle sünnî anlayışı benimsemiş ve bu meyanda şahsi görüşlerini serd etmiştir.

5. Şefaât

Gürânî şefaât konusunda da sünnî görüşlere mutabık görüşler serd etmiştir. Nitekim o “Her nebinin müstecâb duası vardır. Ben duamı şefaât etmek için ümmetime sakladım”⁷⁰ hadisin yorumunda bu hadisin Müslim'in (ö.261/874) *el-Câmiu's-Sahîh*'inde geçen rivayetinde “وهي نائلة إن شاء الله من مات من أمتي لا يشرك / Bu şefaât ümmetinden Allah'a ortak koşmayarak ölenler içindir” ziyadesinin olduğunu söyleyerek Hz. Peygamber'in (a.s.) duasının en önemli vakitte ve en çok ihtiyacı olan büyük günah işleyen müminler için olacağını ifade etmiştir.⁷¹

Yine Gürânî “أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. خَالِصًا مِنْ قَبْلِ نَفْسِهِ / Kıyamet gününde şefaâtimle en mutlu olacak insan içtenlikle lâilâhe illallâh diyen kişidir.”⁷² hadisini yorumlarken onun şefaâtin varlığını kabul ettiğine şahit olmaktadır. Nitekim hadiste geçen “أَسْعَدُ/es'ad/en mutlu” kelimesinin ism-i tafdîl olduğunu ve ism-i tafdîl'in muzâf olması halinde mutlak ziyâde/salt fazlalık ifade ettiğini, Hz. Peygamber'in (a.s.) şefaâtine de samimi bir şekilde lâilâhe illallâh diyenlerin ereceğini belirtmiştir.⁷³ Keza ona göre hadiste geçen “أَسْعَدُ/es'ad/en mutlu” kelimesinin şefaate nail olanların mertebelerinin farklılığına işaret etmektedir. Nitekim bazıları sualsiz bir şekilde şefaate erecekler, bazıları azap görmeden önce diğer bir kısmı ise azap gördükten sonra şefaate nail olacaklardır. Gürânî bununla beraber asıl şefaatin ümmetin büyük günah işleyenlerine olacağı şeklinde bir yorum yapmayı da ihmal etmemiştir.⁷⁴

67 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 11: 212.

68 Buhârî, “Deavât”, 14; “Tevhid”, 35.

69 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 10: 68; 11: 274.

70 Buhârî, “Deavât”, 2.

71 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 10: 56.

72 Buhârî, “Rikâk”, 51.

73 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 10: 213.

74 Gürânî, *el-Kevserü'l-Câri*, 10: 213-214.

Görüldüğü üzere Gürânî şefaatin varlığını kabul etmekle birlikte onun bu yorumlamalarında sünnî anlayışın izlerini görmek mümkündür.

6. Rü'yetullâh

Allah'ın ahirette görülüp görülmeyeceği konusu da Sünnî anlayış ile Mu'tezilî-Hâricî ve Şîî taraftarlar arasında yaşanan en büyük polemiklerden biridir.⁷⁵ Mu'tezilî-Hâricî ve Şîî müntesipler Allah'ın ahirette görülmeyeceği kanısındadır. Buna karşın Sünnî doktrin Allah'ın ahirette görüleceği inancındadır. Makalemize konu olan Molla Gürânî de sünnî anlayışı benimsemiş ve bu konuda varid olan ayet ve hadisleri bu anlayışa göre yorumlamıştır.

Molla Gürânî “وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ” / O gün bir takım yüzler Rablerine bakıp parlayacaktır” (Kıyâme 75/22-23) ayetini şu şekilde yorumlamıştır:

“İbn Esir “النضارة” kelimesine yüzün güzelliği, “النظر” kelimesine ise gözle görme anlamı vermiştir. Bu ayeti Müminlerin ahirette Allah'ı göreceklerine dair delil göstermiştir. Konu ile ilgili şu yorumu yapmıştır: “Bu ayet bir yönden bap başlığı diğer yönden ise bap başlığı altında geçen hadislerle beraber (rüyetullâh'a) dair bir delildir. Kim bu baptan kasıt rüyetle insanın zahiri/görünen şeyleri görmesi kastediliyor derse hoş olmayan bir söz söylemiş olur. Ahirette müminlerin Allah'ı göreceği gerçeğini ispat etmeye dair hak ehli için bu ayetten daha kesin hangi delil vardır. Bu konu kelimeler ilminde geniş bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca insanın görme duyusunda Muvâcehe/yüz yüze gelme ve göz bebeklerinin oynaması şart değildir. Hz. Peygamber'in (a.s.) arka ciheti de gördüğünü bilmez misin?”⁷⁶

Yine Gürânî *العصر* / İkinci Namazının Fazileti başlığı altında “عَنْ جَرِيرٍ قَالَ كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَنَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةً - بَعْنَى الْبَدْرِ - فَقَالَ «إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ جَرِيرٌ قَالَ كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَنَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةً - بَعْنَى الْبَدْرِ - فَقَالَ «إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ فِي رُؤْيَيْهِ» / Hz. Peygamber'in (a.s.) yanındayken bir gece aya -yani dolunaya- baktı ve ‘Siz şu ayı gördüğünüz gibi, Rabbinizi de böyle perdesiz göreceksiniz ve O’nu görmede bir sıkıntıya düşmeyeceksiniz. (Hepiniz göreceksiniz.)’⁷⁷ rü'yetullâhla ilgili hadiste geçen *تضامون* fiilini şeddesiz *tudâmûne* şeklinde okunması halinde bu fiilin zulüm, haksızlık anlamına geleceğini ve hadisin Allah'ı görme hususunda kimseye haksızlık yapılmayacağı anlamına geldiğini ifade etmiştir. Hadiste geçen *تضامون* fiilinin şeddeli yani *tudâmmûne* şeklinde okunması halinde müminlerin Allah'ı gözle apaçık bir surette göreceklere anlamına geldiğini belirtmiştir. Ayrıca Gürânî Nevevî'nin rüyetullâh'ın vuku bulacağına dair bu hadisin yirmi sahabe tarafından rivayet edildiğini söylediğini naklederek kendisi de sahabilerden sonra birçok topluluğun bu hadisi rivayet ettiğini vurgulamaktadır.⁷⁸

75 Agitoğlu, “Halku'l-Kur'ân ve Rü'yetullâh Konuları Bağlamında İbnü'l-Mülakkın'ın Buhârî'nin Bab Başlıklarına Yaklaşımı”, 100.

76 Gürânî, *el-Kevserü'l-Cârî*, 11: 236.

77 Buhârî, “Tevhid”, 42.

78 Gürânî, *el-Kevserü'l-Cârî*, 2: 224.

Keza O Ehl-i bid'at'ın zuhurundan önce rü'yetullâh konusunda selefin icmâ ettiğini, bu konuyu ancak şekavet okuna maruz kalanların kabul etmeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca o ikindi ve sabah namazlarının zikredildiği bir hadis içinde bu konuya değinilmesinin mezkûr iki namazın rüyetullâh'a vesile olacağını da belirlemiştir.⁷⁹

Kanaatimizce Gürânî bu sözlerle hadisin tevatür derecesine ulaştığını dolayısıyla rüyetullâh'ın kesinlikle vuku bulacağını savunmuştur. Keza o, rüyetullâh'ın kesin vuku bulacağına dair "Allah (c.c.) -Ehl-i i'tizâl'e inat- kıyamet gününde keyfiyeti belli olmayan kesin bir şekilde görülecektir."⁸⁰ sözünü söylemekten kendini alıkoymamıştır. Öte yandan O, "Cenâb-ı Allah'ın (c.c.) huzurunda boyun eğerek derim ki; ben dosdoğru olan Peygamberinin (a.s.) sözlerine iman ettim. Allah'ım! Beni Hz. Peygamber'in (a.s.) senin katındaki hürmetine rüyet-i cemâlini görenlerden eyle. Senin buna gücün yeter. Ki Sen senden isteyen boş çevirmezsin."⁸¹ duasıyla konuyu hitama erdirmiştir. Bu vesileyle Gürânî Sünnî anlayışla aynı görüşü paylaştığını da ifade etmiş olmaktadır.

Sonuç

IX/XV. Asır Osmanlı âlimlerinden sayılan Molla Gürânî, Osmanlı devletinin dördüncü şeyhülislamı olup Fatih Sultan Mehmet'in de mürebbisidir. Daha küçük yaşlarda eğitim ve öğretime başlayan Gürânî değişik beldelerde tahsil görmüş, alanında uzman hocaların rahle-i tederisinde ders görmüş, daha sonra İbn Hacer el-Askalânî'den de hadis dersi almıştır. Temel İslam Bilimleri alanında kendini yetiştiren Gürânî, Memlukler zamanında ilmi münazaralara katılmış, çok kısa sürede ilmi bir şöret elde etmiştir.

Gürânî, Molla Yegân tarafından Anadolu'ya getirilmiş ve Sultan II. Murad tarafından müderris olarak görevlendirilmiş, sonra da Fatih Sultan Mehmed tarafından vezir olarak tayin edilmek istense de o bu teklifi kabul etmemiş ve kazaskerlik teklifini kabul etmiştir. Gürânî bazı sebeplerle Kahire'ye dönmüş, ancak Fatih Sultan Mehmet'in teklifi ile tekrar Anadolu'ya dönüp atandığı Şeyhülislamlık vazifesini icra etmiştir.

Molla Gürânî İslami ilimlerin hemen hemen her alanında eser telif etmiştir. Bununla beraber Gürânî özellikle tefsir ve hadis alanında kaleme almış olduğu eserlerle ön plana çıkmış ve ilmi maharetini bu iki alanda göstermiştir. Özellikle Buhârî'nin el-Câmiu's-sahîh adlı eserine yazmış olduğu şerhte fikhî muhteva özelliği gösteren rivayetlerde mezhep taassubu göstermemiş, bazen mezhep imamının görüşünü benimsemiş, bazen de ilgili hadisle amel etmeyen mezhep imamının

79 Gürânî, *el-Kevserü'l-Cârî*, 2: 225.

80 Gürânî, *el-Kevserü'l-Cârî*, 8: 72.

81 Gürânî, *el-Kevserü'l-Cârî*, 2: 225.

amel etmeme gerekçesini dile getirmiştir. Nitekim bazen Ebû Hanife'yi savunurken bazen de onun görüşlerine itirazlarda bulunmuştur.

Makalemize konu olan itikâdî muhtevaya sahip hadis rivayetlerine karşı tavrına gelince Gürânî, bu eserinde sünnî geleneğin görüşlerini benimsemiş, hadis rivayetlerinin altında itikâdî mezhep imamlarının görüşlerini vermiş, onların bu konudaki delillerini serd etmek suretiyle sünnî geleneğin görüşlerini savunmuştur. Bu hadislerin yorumunda Sünnî doktrin tarafından ehl-i bidat sayılan Mu'tezile, Hâriciyye, Şia gibi mezheplerin Sünnî görüşe aykırı görüşlerini bazen ayetlerle, bazen başka tarikten gelen hadislerle, bazen belagat veya linguistik kaidelerle, bazen aklî deliller getirmek suretiyle çürütmeye çalışmıştır. Keza o bazen selef bu konuda şunları söylemiştir diyerek kendisinin de selefin yolunu takip ettiğini ima etmiş ve selefin görüşlerini ön plana çıkaracak açıklamalarda bulunmuştur.

Kaynakça

- Agitoğlu, Nurullah. "Halku'l-Kur'an ve Rü'yetullah Konuları Bağlamında İbnü'l-Mülakın'ın Buhârî'nin Bab Başlıklarına Yaklaşımı". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5, sy. 10 (2014): 99-123.
- Agitoğlu, Nurullah. "Bir Hadîşçi Olarak Suyutî'nin Bazı Haberî Sıfatlara Yaklaşımı -et-Teveşih Adlı Eseri Bağlamında". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19, sy. 2 (2014): 103-123.
- Ahmed B. Hanbel, Ebu Abdillah. *el-Akide*. Tahkik: Abdulaziz İzzeddin. Dimeşk: Dâru Kuteybe, 1408.
- Ahmed B. Hanbel. *Müsned*. Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir. Kâhire: Dâru'l-Hadis, 1416/1995.
- Ahmed B. Hanbel. *es-Sünne*. Yayın yeri yok, Dâru İbn-i Kayyim, 1406/1986.
- Berbehârî, Ebu Muhammed el- Hasan b. Ali b. Halef. *Şerhu's-Sünne*. Yayın yeri yok, tarihsiz.
- Brockelmann, Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur (GAL)*. Leiden, New York, Köln: E. J. Brill, 1996.
- Çelebi, Mustafa b. Abdullah Kâtip. *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn*. Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, 1941.
- Demirci, Selim. "Molla Gürânî ve el-Kevserü'l-Cari Adlı Buhârî Şerhi". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009.
- Erman, Uğur. "Hicri III. Asırda Yaşayan Muhaddislerin İdeolojik Âidiyetlerinin Hadis Rivayetlerine Yansımaları". Dicle Üniversitesi, 2017.
- Eş'arî, Ebu Musa. *el-İbâne an Usûlîd- Diyâne*. Kahire: Dâru'l Ensâr, 1397.
- Gürânî, Şemsuddin Ahmed b. İsmail b. Osman b. Muhammed. *el-Kevserü'l-Cârî ilâ Riyâdi Ehâdisi'l-Buhârî*. Tahkik: Ahmed İzzu İnâye. Beyrut: Dâru İhyâit-Turâsi'l-Arabî, 1429/2008.
- İbn Ebî Zemeneyn, Muhammed b. Abdillah. *Usûlu's-Sünne*. Tahkik: Muhammed b. Hüseyin el-Buhârî. Medine: Mektebetü'l Ğurebâ, 1415.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemu'l- müellifin*. Beyrüt: Mektebetü'l Müsennâ, tarihsiz.
- Kutlu, Sönmez. *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler*. Ankara 2002.
- Öz, Mustafa. *el-Vasiyye: İmam Azamın Beş Eseri*. İstanbul 2013.

- Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *ed-Dav'u'l-lâmi' li-ehli'l-ğarni't-tâsi'*. Beyrut: Menşûrat-ı Dâr-i Mektebeti'l-Hayat, tarihsiz.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî. *el-Bedrû't-tâli' bi-mehâsini men ba'de'l karni's-sâbi'*. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, tarihsiz.
- Taşköprülüzâde, Ahmed İbn Mustafa Usâmu'ddîn Ebu'l-Hayr. *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâ'id-Devleti'l-Osmâniyye*. Beyrût: Dâru'l Kitâbi'l-Arabi, tarihsiz.
- Uzundağ, Mehmet Sait. "Bir Muhaddis Olarak İbnü'l-Mülakkın ve et-Tazvîh Adlı Şerhinde İman Konusuna Yaklaşımı". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, sy. 11 (2015): 65-87.
- Uzundağ, Mehmet Sait ve Nurullah AGİTOĞLU. "Şârihlerin Müteşâbih Rivayetlere Yaklaşımı -İbnü'l-Mülakkın Örneği". *The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS]*, sy. 36 (2015): 235-249.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Molla Gürânî". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 30: 248-250. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.